

Dr hab. inż. Mariola Grzybowska-Brzezińska
Wydział Nauk Ekonomicznych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Marii Olejniczak
pt.: „Oświadczenia żywieniowe i zdrowotne w zakupach żywności”
przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr. hab. Jacka Kalla, prof. WSB

Podstawa opracowania recenzji

Przedmiotem niniejszej recenzji jest rozprawa doktorska Pani mgr Magdaleny Marii Olejniczak pt. „Oświadczenia żywieniowe i zdrowotne w zakupach żywności” promotorem pracy jest Pan dr hab. Jacek Kall, prof. WSB. Podstawą formalną recenzji jest pismo z dnia 05 lipca 2017r. Prodziekana Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego, Pani prof. dr hab. Ewy Walińskiej w sprawie powierzenia mi w oparciu o uchwałę Rady Wydziału do oceny rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Marii Olejniczak.

Celem recenzji jest odpowiedź na pytanie, czy rozprawa ta spełnia wymogi określone w art.13 ust.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. DZ.U. nr 65 z 2016 r., poz.595, ze zm.).

Ocena rozprawy doktorskiej została dokonana przyjmując za podstawę spełnienie przez nią następujących kryteriów: (1) trafności doboru tematu i poprawności sformułowania problemu badawczego, (2) poznania przez Doktorantkę dotychczasowego stanu wiedzy o podjętym temacie w literaturze krajowej i zagranicznej oraz dobór i znajomość źródeł informacji, (3) przyjętego celu pracy i zastosowanych metod badawczych, w tym poprawności hipotez badawczych i sposobu ich weryfikacji, (4) struktury pracy i zawartości merytorycznej jej części, (5) umiejętności poprawnej prezentacji wyników przeprowadzonych badań i trafności wnioskowania, (6) poprawności formalno-językowa, (7) wniosek końcowy.

Przedstawiona do recenzji praca doktorska składa się z wprowadzenia, czterech rozdziałów, zakończenia, załączników (1. arkusz obserwacji, 2. kwestionariusze wywiadu, 3. Tabela 1 Oświadczenia żywieniowe i warunki ich stosowania, 4. Tabela 2 Wybrane przykłady dozwolonych oświadczeń zdrowotnych) bibliografia, spis tabel, rysunków i wykresów oraz streszczenie w języku polskim i angielskim. Praca liczy łącznie 207 stron, w tym 173 strony to część zasadnicza (wprowadzenie, rozdziały, zakończenie), 8 stron stanowi wykaz cytowanej literatury, aktów prawnych, wykorzystywanych źródeł internetowych i raportów, 25 stron to pozostałe elementy (strona tytułowa, spis treści, spisy prezentacji graficznych i załączniki).

(1) Trafność doboru tematu i poprawność sformułowania problemu badawczego

Przedmiotem pracy doktorskiej mgr Magdaleny Marii Olejniczak są uwarunkowania procesu zakupu produktów żywnościowych o charakterze prozdrowotnym zawierających na opakowaniu oświadczenia żywieniowe i zdrowotne. Problematyka wyboru czy procesu zachowań konsumentów jest przedmiotem zainteresowań wielu naukowców reprezentujących różne dziedziny nauki, również badań ekonomicznych, zarówno na gruncie teoretycznym, jak i empirycznym. Decyzje i rozstrzygnięcia zapadające w wyniku tych wyborów mogą być rozpatrywane w różnych płaszczyznach m.in. makro- i mikroekonomicznej. W płaszczyźnie mikroekonomicznej są to decyzje konsumentów dotyczące konsumpcji dóbr oraz decyzje producentów związane z procesem wytwarzania tych dóbr. Potencjalne obszary badawcze wyznaczają przesłanki leżące u podstaw tych wyborów, przebieg samego procesu dokonywania wyboru, a wreszcie

skutki tych wyborów. W każdym z tych obszarów formułowanych jest szereg istotnych pytań badawczych, na które permanentnie poszukuje się odpowiedzi, czy to ze względu na złożoność materii, czy też zmieniające się wraz z upływem czasu uwarunkowania.

Problem zachowań konsumentów na rynku żywności zawierającej oświadczenia żywieniowe i zdrowotne można bez wątpienia zaliczyć do kanonu badań nad wyborami o charakterze mikroekonomicznym. Z konsumenckiego punktu widzenia stanowią one wartość dodaną reprezentującą użyteczność produktu i informacyjną, zaś z punktu widzenia producenta żywności są źródłem budowania przewagi konkurencyjnej i kosztów.

Autorka dostrzega rozwijający się rynek żywności opatrzonej oświadczeniami żywieniowymi i zdrowotnymi determinowany wzrostem roli zdrowia jako wartości kształtującej zachowania konsumentów na rynku oraz fragmentaryczną i niespójną wiedzę o zachowaniach polskich konsumentów na tym rynku i fundamentalne znaczenie poznania mechanizmów konsumpcji żywności dla strategii przedsiębiorstw w tym sektorze.

Warto zauważyć, że w sensie poznawczym problem przesłanek zakupu żywności zawierającej oświadczenia żywieniowe i zdrowotne może być uznany także za przedmiot zainteresowań nauk o zarządzaniu w warstwie zarządzania produktem wspieranych dorobkiem innych nauk opisujących zachowania człowieka/konsumenta. Jednakże niezależnie od przyjętej optyki badawczej, właściwe naświetlenie tego problemu może mieć miejsce na gruncie poszukiwania możliwości przedstawienia procesów rynkowych w formie modeli, wzorców czy tendencji. Autorka na podstawie uzyskanych wyników badań podjęła próbę skonstruowania modelu zakupu produktów żywnościowych opatrzonych oświadczeniami żywieniowymi zdrowotnymi oraz scharakteryzowania profilu konsumentów produktów żywnościowych o charakterze prozdrowotnym.

W tym kontekście podjęty przez Doktorantkę temat i problem badawczy należy uznać za aktualny i ważny, tak ze względów poznawczych, jak i praktycznych.

Biorąc pod uwagę wymienione powyżej przesłanki, należy jednoznacznie stwierdzić, że podjęta przez mgr Magdalenę Marię Olejniczak problematyka badawcza jest niezwykle interesująca zarówno z teoretycznego jak i praktyczno-aplikacyjnego punktu widzenia. Jej walorem jest aktualność oraz ważkość poruszanych zagadnień. Sformułowany przez Doktorantkę problem badań z całą pewnością spełnia oczekiwania i wymogi stawiane w tym względzie dysertacjom doktorskim. Trafne ujęcie problematyki i tematu rozprawy doktorskiej, a następnie zaprezentowana w dysertacji metodyka badań własnych, szeroki przegląd literatury przedmiotu krajowej i obcojęzycznej oraz wnioskowanie stanowią bardzo dobrą podstawę do uzyskania stopnia naukowego doktora.

(2) Ocena poznania przez Doktorantkę dotychczasowego stanu wiedzy o podjętym temacie w literaturze krajowej i zagranicznej oraz dobór i znajomość źródeł informacji

Autorka wykazała w spisie bibliograficznym wykorzystanie łącznie w dysertacji 249 pozycji. Bibliografia została podzielona na spis pozycji literatury (211 rekordów) oraz spis zawierający akty prawne i pozostałe źródła. Liczba publikacji, a szczególnie ich struktura (ponad 30% to pozycje anglojęzyczne) i sposób doboru (artykuły kluczowych dla dyscypliny magazynów naukowych) pozytywnie świadczą o umiejętności prowadzenia kwerendy literaturowej oraz o dobrym rozeznaniu literaturowym studiowanego przez Doktorantkę tematu. Z uwagi na tematykę dysertacji podkreślenia wymaga również fakt powołania przez Autorkę wielu dokumentów na podstawie których omówiona została problematyka produktów żywnościowych z oświadczeniami żywieniowymi i zdrowotnymi oraz specyfika i regulacje związane z oświadczeniami.

Wykorzystanie i wskazanie przez Doktorantkę pozycji literatury oceniam jako spełniające kryterium dogłębnej analizy. Ocena powołanych pozycji literatury jest bardziej niż pozytywna, bowiem Autorka wykorzystwała w większości publikacje o charakterze naukowym. Często odwołuje się do wyników badań opisywanych w literaturze anglosaskiej. Ogólnie dobór literatury krajowej i zagranicznej oceniam jako prawidłowy dla przygotowania i zrealizowania rzetelnych badań naukowych w pracy awansowej. Dobra

znajomość podstawowej dla tematyki literatury przedmiotu, przełożyła się na sposób precyzowania, analizowania, a następnie syntetyzowania problemów oraz na jakość wnioskowania.

Odpowiedni dobór i bardzo dobra znajomość źródeł informacji została udokumentowana w szczegółowej analizie i precyzyjnym przeglądzie dotychczasowego stanu wiedzy w podjętym przez Doktorantkę temacie zarówno w literaturze krajowej i zagranicznej

(3) Ocena przyjętego celu pracy, poprawności hipotez i zastosowanych metod badawczych

Trafne ujęcie problematyki i tematu rozprawy doktorskiej przyczyniło się do zidentyfikowania i poddania analizie czynników determinujących zakupy produktów żywnościowych zawierających oświadczenia żywieniowe i zdrowotne oraz zbadanie wpływu oświadczeń na postrzeganie atrybutów produktu żywnościowego co w efekcie umożliwiło skonstruowanie modelu zakupu tych produktów. Cel główny badań, cele szczegółowe i hipotezy badawcze Doktorantka zaprezentowała we wprowadzeniu. Za cel główny Autorka przyjęła „...*identyfikację wpływu oświadczeń żywieniowych i zdrowotnych zamieszczonych na opakowaniu produktu żywnościowego na proces nabywczy konsumentów*”(s.7 oraz s.93). Jego realizacja zdaniem Doktorantki, wymagała osiągnięcia celów szczegółowych do których zaliczyła:

- 1) wskazanie determinant zakupu produktów żywnościowych zawierających oświadczenia żywieniowe i zdrowotne,
- 2) określenie wymiarów postrzegania w odniesieniu do wybranych cech/atributów produktów zawierających oświadczenia,
- 3) określenie wpływu informacji żywieniowej i zdrowotnej (oświadczeń) na percepcję atrybutów produktu żywnościowego (s.7 oraz s. 94).

Formułując cele badań, Doktorantka odeszła od kanonu definiowania celów w ramach którego wyznacza się cel główny oraz cele szczegółowe, w podziale na cele poznawcze, metodologiczne i praktyczne. Jednakże nie uznaje tego za niedopuszczalne.

Sformułowany cel główny i cele szczegółowe zostały w pełni osiągnięte dzięki rzetelnym studiom literaturowym i wieloetapowym badaniom empirycznym. Szczegółowa lektura rozprawy mgr Magdaleny Marii Olejniczak upoważnia do następujących stwierdzeń:

- cel główny sformułowano poprawnie, wyraźnie wyznaczając w nim kierunek badań,
 - cele szczegółowe również sformułowano poprawnie - dobrze wpisują się w cel główny,
 - cel główny i cele szczegółowe są logiczne i adekwatne do przyjętego zakresu badawczego rozprawy.
- Jednoznacznie określiły one strukturę zarówno części teoretycznej, jak i empirycznej rozprawy, a Doktorantka przedstawiając, analizując i oceniając uzyskane w trakcie badań wyniki, konsekwentnie dążyła do ich realizacji, co ostatecznie osiągnęła.

Dążenie do zidentyfikowania i zrozumienia procesu decyzyjnego konsumentów przy wyborze produktów żywnościowych zawierających oświadczenia żywieniowe i zdrowotne wyznacza poważane wyzwania w procesie badawczym i wymaga szczególnych kompetencji, które Autorka pracy potwierdziła, że posiada. Zrealizowany przez Doktorantkę program badawczy jest mocną stroną recenzowanej rozprawy doktorskiej. Hipotezy badawcze, oprócz celów badawczych, wydają się stanowić najważniejszy punkt odniesienia w dokonywaniu oceny wartości naukowej pracy. Autorka we wprowadzeniu pracy sformułowała pięć hipotez badawczych, które brzmią:

H1: Postrzeganie produktów zawierających oświadczenia żywieniowe i zdrowotne jest zróżnicowane i zależne od deklarowanego stanu zdrowia oraz posiadanej wiedzy żywieniowej konsumentów.

H2: Na proces postrzegania żywności opatrzonej oświadczeniami zdrowotnymi i żywieniowymi istotnie wpływa zrozumienie ich treści przez konsumentów.

H3: Istotnymi czynnikami różnicującymi i warunkującymi zainteresowanie oraz zakupy produktów zawierających oświadczenia żywieniowe i zdrowotne są wiek, subiektywna ocena stanu zdrowia oraz poziom wiedzy żywieniowej konsumentów.

H4: Zakupy produktów żywnościowych zawierających oświadczenia żywieniowe i zdrowotne cechują się bardzo wysokim poziomem ryzyka konsumenckiego.

H5: Postrzeganie produktów żywności opatrzonej oświadczeniami jest jednoznaczne jedynie w ujęciu atrybutów zdrowotności i bezpieczeństwa. Inne atrybuty żywności OOZZ są postrzegane w sposób niejednoznaczny.

Hipotezy dotyczą istotnych zagadnień i zostały sformułowane w sposób precyzyjny, umożliwiając ich weryfikację. Cechują się także oryginalnością i bardzo dobrze oddają podjętą w pracy problematykę. Uważam, że w kontekście celów badań wszystkie hipotezy zostały postawione prawidłowo, określają kierunek i zakres badań, a ich empiryczna weryfikacja umożliwiła Doktorantce realizację założonych celów badawczych.

Hipotezy zostały zweryfikowane przy zastosowaniu badań ilościowych i jakościowych.

Badania empiryczne, które służyły weryfikacji sformułowanych przez Autorkę hipotez i w konsekwencji realizacji celu badań, są ciekawym materiałem empirycznym, który wymagał wieloetapowej i wykorzystującej różne podejścia analizy naukowej. Realizacja autorskiego programu badań empirycznych została poprzedzona rozpoznaniem literatury z zakresu metod badań zachowań konsumentów na rynku żywności, co pozwoliło poprawnie zaprojektować proces badawczy i wybrać metody badawcze, adekwatnie do rozpoznawanych kwestii. Z uznaniem podkreślam, iż przedstawiony w rozdziale 3.1.1 i 3.1.2 s. 91-93 opis przesłanek badań zachowań konsumentów na rynku żywności, przegląd stosowanych technik badawczych i ich ocena oraz uzasadnienie wyboru metod jakościowych do badań zachowań zakupowych konsumentów żywności funkcjonalnej, wskazują na wiedzę i duże umiejętności badawcze Autorki rozprawy.

Do identyfikacji czynników determinujących zachowania konsumentów na rynku żywności zawierającej oświadczenia żywieniowe i zdrowotne, w tym zbadania wpływu oświadczeń na postrzeganie atrybutów produktu żywnościowego przeprowadzone zostały badania wykorzystujące różnorodne metody i techniki badawcze. W ramach procesu badawczego Doktorantka zrealizowała pięć badań, w których przeprowadziła badania jakościowe i ilościowe. Etapy procesu badawczego zaprezentowano w syntetycznej tabeli we wprowadzeniu (s.11) i części metodycznej (s.97), co jest również walorem pracy.

Badania wstępne jakościowe przeprowadzono obserwacją ukrytą z zastosowaniem instrumentu pomiarowego w postaci arkusza obserwacji (załącznik 1 rozprawy), które wykonała Autorka w (wrzesień-październik 2012) 5 placówkach handlowych gdzie zaobserwowano 320 nabywców produktów żywności funkcjonalnej. Autorka poprawnie ukierunkowała cele szczegółowe badania. Wykorzystano metodę wywiadu osobistego bezpośredniego przy użyciu kwestionariuszy wywiadu, których formularze zamieszczono w załącznikach rozprawy. W ramach badań zasadniczych zrealizowano 4 badania :

1) w roku 2012 (211 respondentów) miało na celu wstępną identyfikację determinant zakupu żywności, w tym produktów żywnościowych zawierających oświadczenia żywieniowe i zdrowotne; dokonano wstępnej weryfikacji świadomości konsumentów w zakresie oświadczeń oraz podjęto próbę diagnozy postaw wobec produktów zawierających oświadczenia,

2) w roku 2013 (1376 osób) identyfikowano postawy i motywy zakupu produktów opatrzonych oświadczeniami, częstotliwość zakupu produktów funkcjonalnych zawierających oświadczenia z wybranych kategorii żywności oraz wpływ tego typu treści na decyzje zakupowe,

3) w roku 2014 (1433 respondentów) identyfikowano motywy i opinię respondentów w stosunku do produktów żywnościowych zawierających oświadczenia,

4) w 2015 roku zrealizowano badania uzupełniające (65 respondentów); miały one na celu pogłębienie informacji dotyczących wpływu oświadczeń żywieniowych i zdrowotnych na percepcję atrybutów produktu żywnościowego (jego cech fizykochemicznych, funkcjonalnych, sensorycznych).

Zakres czasowy pracy został określony na lata 2000-2015 w ramach analizy źródeł wtórnych, zaś badania własne zrealizowano w latach 2012-2015.

W ramach realizacji procesu badawczego szczegółowej analizie poddano proces zakupu 7 kategorii produktowych żywności funkcjonalnej.

Respondentami były kobiety powyżej 18 roku życia. Wybór jednostek nastąpił na podstawie metody doboru kwotowego. Kryteria doboru respondentów Doktorantka prawidłowo uzasadnia we wprowadzeniu i części metodycznej wskazując na wyniki badań wtórnych i pierwotnych,.

Dobór struktury badanych (kryterium wieku) i zasięg terytorialny (region Wielkopolski) Autorka uzasadnia również poprawnie. Sformułowane zamierzenia badawcze, sposoby poszukiwania informacji oraz postawione cele są niewątpliwie wartościowe, wskazują na umiejętności projektowania i prowadzenia badań przez Doktorantkę.

Proces badań z wykorzystaniem metod ilościowych i jakościowych są dużym walorem pracy. Poszczególne etapy procesu badawczego i pozyskiwane w trakcie ich realizacji informacje umożliwiły podjęcie rozważań w ramach postawionych celów badań.

W mojej opinii wzmocnieniem walorów pracy byłoby wyjaśnienie w jakim zakresie wstępna weryfikacja informacji z poprzedniego etapu badań została uwzględniona w przygotowaniu następnego etapu. Narzędzia badawcze, które wykorzystano w kolejnych etapach i okresach badań (badania ilościowe) wprawdzie nieznacznie jednak różnią się, brakuje uzasadnienia korekt, które podejmowano w poszczególnych etapach badań. Brakuje informacji w jakich warunkach przeprowadzano badania ilościowe i jakościowe, szczególnie w jaki sposób i gdzie realizowano wywiady w kolejnych etapach i okresach badań.

W opisie badań realizowanych metodą obserwacji, w mojej opinii, brakuje również opisu warunków jej przeprowadzania. Dodatkowo proszę o wyjaśnienie w jaki sposób możliwe było określenie wieku obserwowanych respondentów, ponieważ Autorka na s.122 podaje przedziały np. 26-35 lat; 36-45 lat, do których zakwalifikowała badanych. W trakcie procesu obserwacji identyfikowano rodzaje informacji sprawdzane przez badanych oglądających określone produkty żywnościowe. Na jakiej podstawie stwierdzano, że badani czytają datę ważności lub etykietę (taki podział zaprezentowała Autorka na s. 122)? Czy metodą obserwacji można również zidentyfikować zainteresowanie konsumentów oświadczeniami żywieniowymi i zdrowotnymi umieszczonymi na opakowaniach produktów?

Od strony merytorycznej pomimo krytycznych uwag, które mają w dużej części charakter polemiczny, strona metodyczna pracy to silny aspekt dysertacji. Cel badawczy oraz weryfikacja hipotez przeprowadzona została prawidłowo, zrealizowana w trakcie eksploracji wyników badań z wykorzystaniem technik analizy danych (pakiet SPSS, analiza korelacji oraz analiza czynnikowa). Zastosowane podejście umożliwiło identyfikację determinant zachowań konsumentów i diagnozę ich procesu decyzyjnego wobec produktów żywnościowych z oświadczeniami żywieniowymi i zdrowotnymi zamieszczonymi na opakowaniach. Proces postępowania badawczego i metody weryfikacji założeń badawczych umożliwiły sformułowanie trafnych implikacji dla przedsiębiorstw oferujących produkty z oświadczeniami. Sposób prezentacji treści dowodzi świadomego dążenia do porządkowania prowadzonych badań podjętym założeniom badawczym, co dobrze świadczy o warsztacie naukowym Autorki.

(4) Struktura pracy i zawartość merytoryczna jej części

Recenzowana rozprawa została przygotowana zgodnie z wymogami formalnymi stawianymi dysertacji na stopień doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie nauk o zarządzaniu. Dysertacja ma charakter teoretyczno-empiryczny. Tej logice podporządkowany został podział treści dyskutowanych w pracy gdzie świadomie równoważono rozważania teoretyczne oraz omówienie wyników badań własnych. Z formalnego punktu widzenia recenzowana praca zawiera cztery ponumerowane, wyodrębnione części oraz nienumerowane: wprowadzenie wraz z charakterystyką założeń pracy, zakończenie i objęte kanonem tego typu pracy: bibliografię, spisy tabel, rysunków, wykresów oraz załączniki.

Praca liczy łącznie 207 stron, w tym 173 strony to część zasadnicza. Struktura formalna pracy jest następująca: wprowadzenie z charakterystyką założeń pracy (s. 5-14), rozdział 1 (s. 15-58), rozdział 2 (s. 59-90), rozdział 3 (s. 91-118), rozdział 4 (s. 119-170), zakończenie (s. 171-178), załączniki (s. 179-191), bibliografia (s. 192-199), spis tabel (s. 200-202), spis rysunków i wykresów (s. 203), streszczenie w języku polskim (s. 204-205), streszczenie w języku angielskim (s. 206-207).

W załącznikach Autorka zamieściła wykorzystane w procesie gromadzenia danych narzędzia: arkusz obserwacji, kwestionariusz wywiadu wstępnego, kwestionariusz wywiadu do badań w 2013, 2014, 2015 roku, zestawienie oświadczeń żywieniowych i warunki ich stosowania, wybrane przykłady dozwolonych

oświadczeń zdrowotnych.

Praca ma strukturę podporządkowaną przyjętym celom oraz hipotezom badawczym. Sposób i zakres prezentacji poszczególnych problemów i zagadnień jest prawidłowy. Został podporządkowany bardzo dobrze i przejrzysto przedstawionym we wprowadzeniu założeniom pracy. Za właściwe uważam rozdzielenie treści teoretycznych i empirycznych. Prowadzony przez Autorkę wywód jest bardzo czytelny.

Wprowadzenie zawiera wszystkie elementy, przede wszystkim uzasadnienie podjęcia tematu ze wskazaniem na obszary badawcze podejmowane w literaturze polskiej i zagranicznej oraz zasadną argumentację dotyczącą nierozpoznanego dotąd obszaru podjętych w rozprawie zagadnień. W dalszej części wprowadzenia Autorka prezentuje cele pracy, hipotezy, zakresy badań, syntetyczny opis metod badawczych z charakterystyką procesu badawczego oraz opis układu i streszczenie treści rozprawy.

Część pierwsza rozprawy, teoriopoznawcza, jest bardzo dobrym przeglądem teorii zachowań konsumentów na rynku produktów żywnościowych. W pierwszym rozdziale zaprezentowano znaczenie konsumpcji żywności i dorobek badań naukowych z zakresu atrybutów produktów żywnościowych. Autorka bez zbędnego wypełniania pracy nadmiernymi treściami dostępnymi w literaturze przedmiotu, koncentruje się na koniecznych zagadnieniach znaczenia produktów żywnościowych w życiu człowieka (p.1.1), które stanowią dobry grunt do dalszych rozważań. Bardzo ważną kwestią są w tym rozdziale rozważania dotyczące opisu procesu podejmowania decyzji zakupu na rynku żywności (p.1.2.), jak również charakterystyki wybranych trendów w konsumpcji żywności w Polsce (p.1.3). Autorka umiejętnie posługuje się literaturą przedmiotu, obserwuje trendy w tym dość trudnym obszarze zainteresowań, potrafi wyciągać wnioski i trafnie je argumentuje. Prezentacja determinant procesu decyzyjnego czy postrzegania produktów żywnościowych przez konsumentów zawiera wiele ciekawych spostrzeżeń, wskazuje na złożoność i skalę skomplikowania procesu, którego rozpoznania podjęła się Autorka.

W rozdziale drugim Doktorantka przechodzi do rozważań związanych z rynkiem produktów żywnościowych opatrzonych oświadczeniami żywieniowymi i zdrowotnymi w Polsce. Jest to rozdział ciekawy, zwarty, o dobrych proporcjach, wskazujący, że Autorka orientuje się w wybranej problematyce. Za wartościowe w tym rozdziale, w moim odczuciu można uznać syntetyczną prezentację pojęć i klasyfikacji żywności OOŻZ (p.2.1) porządkującą rozważania szczególnie w aspekcie definicyjnym. Równie ważną i wartościową częścią rozważań jest dyskusja jaką prezentuje Doktorantka z zakresu uwarunkowań i perspektyw rozwoju rynku żywności OOŻZ w Polsce (p.2.2) oraz charakterystyka struktury tego rynku (p.2.3). Są to niezwykle ciekawe treści i nawiązujące do głównego problemu pracy oraz wskazujące na zasadność podjęcia w rozważaniach problemu omawianych produktów. Doktorantka dokonuje syntezy dorobku literaturowego dotyczącego badań z zakresu zachowań polskich konsumentów na rynku OOŻZ. W interesujący sposób omawia perspektywy rozwoju popytu na wybrane produkty żywnościowe w Polsce w latach 2015-2020. Duże walory posiada również część poświęcona ofercie żywności OOŻZ w Polsce. Tok wyводу oraz będące wkładem Autorki syntetyczne opracowania własne potwierdzają, że mgr Magdalena Maria Olejniczak nie tylko świetnie porusza się w problematyce zachowań konsumentów, ale również bardzo dobrze zna mechanizmy funkcjonowania rynku żywności OOŻZ.

Za najbardziej wartościowe merytorycznie uznaję dwa kolejne rozdziały dysertacji - trzeci i czwarty. Są to bardzo ważne atuty pracy i w szczególności stanowią o wkładzie Autorki w rozwój dyscypliny nauk o zarządzaniu. Na bardzo wysoką ocenę zasługuje szczegółowo zaprezentowana w rozdziale trzecim metodyka zrealizowanych przez Doktorantkę badań własnych, opartych na badaniach jakościowych i ilościowych. Przyjęto założenia badawcze, szczegółowo opisano przesłanki badań zachowań konsumentów (p.3.1) na rynku produktów żywnościowych, które uwzględniono w opracowaniu procesu badawczego. Dobór metod, konstrukcja narzędzi badawczych oraz organizacja i sposób realizacji badań empirycznych jest prawidłowy. Wartość zastosowanych metod, ich złożoność oraz pracochłonność, a także zakres i sposób analizy wyników zasługują na uznanie. Ocena przyjętych założeń metodycznych została ujęta w części recenzji poświęconej hipotezom i ich oryginalności oraz zastosowanym metodom i narzędziom badawczym.

Od strony metodycznej pracę można uznać za poprawnie i starannie przygotowaną. To silny aspekt dysertacji.

Rozdział czwarty jest kluczowym z punktu widzenia rezultatów poznawczych i aplikacyjnych pracy, gdyż zaprezentowano wyniki analiz dotyczące wpływu oświadczeń żywieniowych i zdrowotnych na proces zakupu produktów żywnościowych. Zawiera on charakterystykę zakupu żywności OOZZ oraz profil konsumentów tego rodzaju żywności i ten aspekt jest szczególnie cenny z perspektywy zarządzania. Materiał zaprezentowany w tej części pracy jest dowodem na to, iż zgromadzone dane w pełni pozwoliły na ich interpretację służącą zweryfikowaniu hipotez oraz realizację założonych celów.

Autorka w analizie wyników badań wykorzystuje informacje z różnych etapów badań i w różnym zestawieniu je prezentuje, w niektórych przypadkach nie wskazuje, którego badania czy okresu dotyczą zestawienia np. p.3.2.1 s. 103-104, również prezentuje analizy dotyczące jednego roku np. p.3.2.2 str. 106, także rozszerza dobór danych łącząc wyniki dwóch etapów badań z roku 2013 i 2014 np. p.4.1.2 str. 124, a w kolejnych prezentuje deklaracje wszystkich respondentów z lat 2012-2014 str. 119.

Autorka identyfikując deklaracje respondentek używa mało precyzyjnych określeń t.j. „bardzo często”, „często”, „rzadko”, „bardzo rzadko” i kilka pytań w kwestionariuszach zbudowano wykorzystując taką formę odpowiedzi. W analizie wyników również Doktorantka posługuje się tymi określeniami opisując częstość wykorzystywanych przez respondentki źródeł informacji o produktach zawierających oświadczenia żywieniowe i zdrowotne (s. 136), także w analizie poznania stopnia w jakim treści oświadczeń umieszczone na etykietach produktów żywnościowych wpływają na decyzje zakupu konsumentek (s. 140, s. 147). Trudno jest jednoznacznie stwierdzić, co oznaczała deklaracja „bardzo często”, „często”, „rzadko”, „bardzo rzadko” w opinii poszczególnych respondentek.

Pomimo uwag krytycznych Doktorantka tę część rozprawy przygotowała bardzo starannie, poprawnie wykorzystwała metody statystyczne. Wartościowym byłoby aby w części empirycznej pracy uwzględniono odnośnienie się do realizacji celów i do weryfikacji postawionych hipotez.

Dużym walorem tej części rozważań jest wartość aplikacyjna wyników. Charakterystyka segmentów konsumentów kupujących produkty żywności OOZZ może stanowić wskazówkę dla przedsiębiorstw działających na rynku żywności prozdrowotnej w zakresie identyfikacji rynku docelowego. Autorka w procesie badań i analiz wskazuje na znaczenie oświadczeń w procesie zakupu badanych respondentów oraz ich wpływ na postrzeganie atrybutów produktów żywnościowych i w efekcie na ich zakup. Kluczowa część rozdziału to autorski model zakupu skonstruowany na podstawie uzyskanych wyników oraz prezentacja jego implikacji dla przedsiębiorstw oferujących produkty żywności OOZZ. Model oraz implikacje menedżerskie zaproponowane przedsiębiorcom i menedżerom mogą być wykorzystane w budowaniu strategii marketingowych, co jest kluczowym atutem w dyscyplinie nauk o zarządzaniu.

Zakończenie pracy zawiera wnioski w zakresie wpływu oświadczeń żywieniowych i zdrowotnych na proces zakupu konsumentów oraz podsumowanie dotyczące weryfikacji postawionych hipotez. Wnioski z badań z uwagi na nowatorski charakter przyjętych rozwiązań metodycznych, mają także duże znaczenie dla praktyki gospodarczej, a w szczególności osób zarządzających ofertą produktów żywnościowych z oświadczeniami.

Podsumowując merytoryczną ocenę rozprawy doktorskiej wyrażam pełne przekonanie, że mgr Magdalena Maria Olejniczak zrealizowała cel badań i dokonała identyfikacji wpływu oświadczeń żywieniowych i zdrowotnych zamieszczonych na opakowaniu produktu żywnościowego na proces nabywczy konsumentów. Struktura rozprawy, tok rozumowania, a także zakres zrealizowanych badań literaturowych i empirycznych oraz sposób analiz i prezentacji wyników zasługują na wysoką ocenę.

(5) Umiejętność poprawnej prezentacji wyników przeprowadzonych badań i trafności wnioskowania

Rozprawa doktorska została przygotowana ze starannością i dbałością o kwestie formalne i edytorskie. Dużą wartością pracy są tabele (77), rysunki (11) oraz wykresy (7). Mają one charakter opracowań własnych i potwierdzają, że Doktorantka posiada umiejętność wizualizacji wyników. Na wyróżnienie zasługuje sposób prezentacji prowadzonych rozważań. W szczególności przy prezentacji wyników badań i dociekań literaturowych Doktorantka precyzyjnie dokonuje analizy studiów literatury, prowadzi dyskusję, formułuje wnioski oraz dokonuje prezentacji przesłanek i ograniczeń badań realizowanych przez innych autorów, a co

bardzo wartościowe, również badań własnych. Bardzo dużym walorem pracy jest zaprezentowany model procesu decyzyjnego konsumentów na rynku produktów żywnościowych opatrzonych oświadczeniami żywieniowymi i zdrowotnymi, którego walory aplikacyjne i ograniczenia również dostrzega Doktorantka. W zakończeniu Autorka formułując wnioski i prezentując weryfikację hipotez, świadoma ograniczeń realizowanych wyników i wniosków, prezentuje obszary kontynuacji dociekań badawczych, czym również udowodniła dużą dojrzałość oraz odpowiedzialność naukową.

Lektura pracy wskazuje na bardzo duże umiejętności Doktorantki w zakresie prezentacji wyników przeprowadzonych badań i trafności formułowania wniosków.

(6) Poprawność formalno-językowa

Recenzowana rozprawa doktorska z formalno-językowego punktu widzenia jest przygotowana bardzo dobrze. Jednolitość edycyjna pracy, układ stron, czcionka, sposób robienia przypisów, oznaczenia części pracy itp. elementy, nie budzą zastrzeżeń, a wręcz stanowią bardzo dobry wzór dla innych autorów. Autorka w sposób właściwy udokumentowała wykorzystanie źródeł bibliograficznych wraz z ich wykazem na końcu pracy. Tej oceny nie zmieniają drobne uchybienia, które należy wskazać dla ich wyeliminowania w przypadku opublikowania pracy. Nieopatrzenie cytowano i umieszczono w spisie literatury wznowione wydania (bibliografia str. 194 poz. Kotler rok wyd. 1994 i 1999), w spisie pojawiła się dwukrotnie ta sama pozycja (*Kompendium wiedzy o żywności, żywieniu i zdrowiu...*s. 194), w bibliografii błąd w nazwisku autorki publikacji (s.193 oraz nieścisłość w tytule publikacji tej autorki powinno być *Preferencje konsumentów w kształtowaniu atrybutów produktu żywnościowego s.193 i s.22*). W całej pracy poprawnie zostały opisane rysunki, tabele, wykresy i schematy, a ich wykazy dołączono w postaci spisów końcowych. Styl i język pracy jest oparty na poprawnym wykorzystaniu terminologii z dyscypliny nauk o zarządzaniu, co także dobrze świadczy o warsztacie naukowym Autorki, szczególnie umiejętności prowadzenia rozważań w dyscyplinie. Sprawność narracyjna, czytanie w podjętej problematyce, logika rozważań świadczą o bardzo dobrym opanowaniu przez Doktorantkę warsztatu pisarskiego. Sposób prowadzenia rozważań jest logiczny. Reasumując, pod względem formalno-językowym pracę oceniam bardzo pozytywnie.

(7) Wnioski końcowe

Reasumując przedstawioną powyżej ocenę rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Marii Olejniczak stwierdzam, że praca ta będąc wartościowym opracowaniem, wzbogaca dorobek w dziedzinie nauk ekonomicznych, w dyscyplinie nauk o zarządzaniu, a w szczególności w zakresie postaw i zachowań konsumentów na rynku produktów żywnościowych z oświadczeniami żywieniowymi i zdrowotnymi.

Recenzowaną rozprawę oceniam pozytywnie w warstwie teoretycznej i empirycznej. Doktorantka zaproponowała autorską koncepcję metodyki badania procesu decyzyjnego konsumentów na rynku produktów żywnościowych, weryfikując ją na przykładzie żywności opatrzonej oświadczeniami żywieniowymi i zdrowotnymi. Autorka przeprowadziła poprawne badania literaturowe i empiryczne oraz niezbędne analizy. W rezultacie doprowadziły one do wniosków końcowych potwierdzających przyjęte hipotezy badawcze.

Recenzowana rozprawa pt. „*Oświadczenia żywieniowe i zdrowotne w zakupach żywności*” napisana pod kierunkiem naukowym dr. hab. Jacka Kalla, prof.WSB spełnia ustawowe warunki określone w art.13 ust.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j.Dz.U. z 2016 r., poz.595 z późn.zm.) i stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie nauk o zarządzaniu, a także potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Uwzględniając powyższe wnoszę o przyjęcie rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Marii Olejniczak przez Radę Wydziału i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Monika Grybowska-Breńska